View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by Hochschulschriftenserver - Universität Frankfurt am Main

Povijesni put standardizacijskih procesa

(Anita Peti-Stantić: *Jezik naš i/ili njihov* Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa, Srednja Europa d. o. o., Zagreb, 2008.)

Pisanje o povijesti standardizacije južnoslavenskih jezika nije jednostavan i lak zadatak. Ponajprije zbog opsežnosti istraživačkoga posla koji zahtijeva svaki dijakronijski pristup navedenoj problematici, ali i zbog činjenice da je povijesnoporedbena standardologija u nas, pa i šire, nova i neusustavljena jezikoslovna disciplina.

U knjizi se *Jezik naš i/ili njihov Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa* objavljenoj u lipnju 2008. godine u Zagrebu, u izdavačkoj kući „Srednja Europa d.o.o." na 495 stranica autorica Anita Peti-Stantić iscrpno bavi standardizacijskim procesima triju današnjih južnoslavenskih jezika – hrvatskoga, slovenskoga i srpskoga. Samomu se problemu pristupa s nekoliko aspekata, osim jezikoslovnoga, navode se povijesni, politički i kulturološki čimbenici koji su utjecali na proces standardizacije jezikā koji genetski pripadaju skupini zapadnih južnoslavenskih jezika. Naime, autorica proces standardizacije smješta u društveni kontekst, polazeći i zadržavajući se na tumačenju da se proces jezičnoga razvoja današnjih jezika odvijao pod utjecajem Katoličke crkve na području *Slavia romana*, Pravoslavne crkve na području *Slavia ortodoxa* te intelektualnih i književnih ideja unutar južnoslavenskoga, panslavenskoga i europskoga kulturnoga i političkoga okvira od 16. stoljeća do prve polovice 19. stoljeća.

S obzirom na to da je knjiga zamišljena kao vrsta udžbenika (točnije, vježbā), veoma je pregledno strukturirana i bogato opremljena brojnim tekstovima, prijevodima i preslikama izvornih rukopisa. Osim uvodnoga dijela u kojem su objašnjeni struktura i ciljevi knjige, knjiga je podijeljena na ukupno jedanaest dijelova. Sama je tematika obrađena u prvih sedam dijelova, a od osmoga do jedanaestoga poglavlja uvršteni su dodatci koji olakšavaju čitanje knjige. Posebno valja istaknuti: 1. iscrpan i pregledan tablični popis jezikoslovnih djela objavljenih u južnoslavenskim zemljama od 16. stoljeća[1] do prve polovice 19. stoljeća (413–427), pri čemu se za svako djelo navode godina i mjesto izdanja, vrsta djela, jezici, podatci o djelu i napomene. Popis je koristan ponajprije studentima, ali i svima onima koje zanimaju osnovni enciklopedijski podatci u vezi s povijesnim rječnicima i gramatikama; 2. popis korištenih izvora i literature (459–489) koji sadržava popis općih i metodoloških tekstova, izvora, povijesnih izvora te literature vezane za pisanu riječ na hrvatskom, slovenskom i srpskom jeziku.

Zbog tematske širene te golemoga korpusa sastavljena od brojnih i različitih tekstova, svojim savjetima, razgovorima i, dakako, prijevodima autorici su pomogli brojni suradnici i kolege te je opravdana njezina zahvala svima njima u zaključnom dijelu knjige.[2]

[1] S napomenom da je u zaglavlju (415–425) umjesto XVI.–XIX. stoljeća pogrješno otisnuto XIV.–XIX. stoljeća.

[2] Zahvala je upućena Zvonku Kovaču,

Jedan od recenzenata knjige, čiji je dio recenzije otisnut na koricama knjige, zaključio je da je u knjizi riječ o „pionirskom radu na području posve nove interdisciplinarne znanosti, poredbene povijesne standardologije“. Stoga je autorica u prvome poglavlju krenula od općih teza vezanih upravo za poredbenopovijesnu sociolingvistiku, ističući da bavljenje samo jednim jezikom s povijesnoga sociolingvističkoga stajališta ne donosi relevantne rezultate zbog čega je korisniji poredbeni pristup. Jednako tako, u drugom su poglavlju knjige dani veoma jasni parametri na kojima autorica zasniva svoj pristup analizi onih vrsta tekstova koje smatra osnovom književnoga jezika – razlikuje jezičnu i književnojezičnu zajednicu te dijalektnu osnovicu, koja je načelno govorna i lokalna, i književnu nadgradnju, koja je pismena i nadilazi prostorna (pa i vremenska) ograničenja. Upravo na toj tezi o hijerarhijskom odnosu između osnove i nadgradnje autorica upućuje da se mogu sagledati jasni različiti putovi razvoja hrvatskoga i srpskoga standarda. Ovdje valja istaknuti kako autorica pri sastavljanju knjige nije imala namjeru poći od posve novoga pristupa u odnosu na već postojeće tumačenje o odvojenom i različitom povijesnom tijeku oblikovanja današnjih triju standardnih jezika na južnoslavenskom prostoru, dakle, i ona polazi od tvrdnje da su ti jezici i genetski i tipološki srodni (11), ali da su društvene, povijesne i kulturološke mijene utjecale na izgradnju različitih književnih podloga koje čine osnovu za razvoj triju posebnih standardnih jezika (slovenskoga, hrvatskoga i srpskoga). Upravo stoga, svakako je potrebno izdvojiti dio drugoga poglavlja pod naslovom *Tekstualna nadgradnja* (105–108) u kojem Anita Peti-Stantić izdvaja četiri tipa tekstova koje je potrebno uzeti kao nadgradnju za oblikovanje, a time i odvojen tijek razvoja standardnih jezika: tekstove pisane nekim od stiliziranih narodnih jezika u kojima su eksplicitno izraženi stavovi o narodnom jeziku na tom području (liturgijski tekstovi); tekstove pisane nekim od stiliziranih narodnih jezika u kojim nema eksplicitno izraženih stavova o narodnom jeziku na tom području (tekstovi praktične namjene kao što su darovnice, ljetopisi, upravno-pravni tekstovi, povelje, oporuke, monografije o pčelarstvu, kulinarstvu, porodiljstvu itd.); tekstove pisane kojim drugim jezikom (latinskim, njemačkim, talijanskim) koji su bili jezici pismenosti u književnojezičnim zajednicama (npr. u školstvu, tiskarstvu, pisarstvu) u južnoslavenskim zemljama i koji se, kako autorica navodi, u knjizi koriste kao primjeri odnosa *nas* prema *drugima* (i obratno); jezikoslovne tekstove (gramatike i rječnici) u kojima su eksplicitno izraženi stavovi o odnosu jezika i zajednice kojoj jezik pripada.

Dakle, navedeni korpus tekstova koji se u knjizi smatraju relevantnima za razvoj standardizacije južnoslavenskih jezika uvelike nadilazi samo jezikoslovna djela koja se tiču jezične kodifikacije[3] te

Keithu Langstonu, Davoru Dukiću, Ireni Orel, Marku Stabeju, Vinku Kovačiću, Nevenu Jovanoviću, Nelli Lonza, Velimiru Piškorcu te recenzentima Ivi Pranjkoviću, Ranku Matasoviću.

[3] Pri tome se autorica poziva na kritike knjige *Jezik i identitet na Balkanu* R. D. Greenberga (2005) u kojima se autoru zamjera da se bavi samo kodifikacijom.

obuhvaća različite vrste tekstova na kojima se izgrađivao književni jezik i izgrađivala recepcija tih jezika u hrvatskim, slovenskim i srpskim zemljama (107).

Treće poglavlje, na tridesetak stranica, predstavlja autoričin osvrt na vrijeme i prostor koji su kao izvanjezični čimbenici utjecali na standardizacijsku raslojenost južnoslavenskih jezika. Iscrpno se govori o jurisdikciji Rimokatoličke crkve na području *Slavia romana* i jurisdikciji Pravoslavne crkve unutar *Slavia ortodoxa*. Na području *Slavia romana* velik je utjecaj imao latinski jezik koji je bio nadetnički i „ničiji" jezik na području hrvatskih i slovenskih zemalja, te starocrkvenoslavenski kao nadetnički i „svačiji" na području *Slavia ortodoxa*.

U četvrtom, petom i šestom poglavlju donosi se odabir tekstova (vježbā) koji se smatraju relevantnima za razvoj književnih jezikā u južnoslavenskim zemljama. Četvrto je poglavlje posvećeno liturgijskim tekstovima (molitvenicima i propovijedima) koji su prema autoričinoj procjeni utjecali na standardizacijski proces slovenskoga jezika (slovenske propovijedi) te hrvatskoga jezika (ponajprije, kajkavske i štokavske propovijedi), a poseban je naglasak stavljen na zasluge bosanskih propovjednika franjevaca u njegovanju hrvatskoga književnoga jezika. U petom se i šestom poglavlju autorica bavi školstvom i tiskarstvom u južnoslavenskim zemljama, obrazlažući da su te „dvije kulturno-civilizacijske i prosvjetiteljske djelatnosti odabrane zbog toga što (...) se u njihovoj razvijenosti i proširenosti njihovih dosega u narodu kao u ogledalu ogleda i razvijenost i proširenost književnog jezika" (23). Kao i u prethodnom poglavlju posebno se analiziraju školstvo i tiskarstvo u sklopu *Slavia romana*, a posebno u sklopu *Slavia ortodoxa*. Istaknuto je da je bio potreban dug put da obrazovanje na narodnom jeziku postane dostupno širemu krugu ljudi, od malobrojnih srednjovjekovnih škola pod nadležnošću crkve do općega školstva, pri čemu je dan slojevit povijesni pregled razvoja školstva koje se na hrvatskom području razvijalo unutar crkvenih redova – dominikanaca, franjevaca i isusovaca, u slovenskim zemljama pod utjecajem protestantizma, a na području *Slavia ortodoxa* prikazan je razvoj školstva nakon Velike seobe 1690. godine.

Sedmo je poglavlje zamišljeno kao prikaz ideja pojedinaca i kulturno-jezičnih krugova koji su u svoje vrijeme ili kasnije utjecali na razumijevanje odnosa između društvenih zajednica i jezikā na južnoslavenskom prostoru. Naglasak je na radu i ulozi onih pojedinaca i krugova koji su prema autoričinu mišljenu zanemareni ili nedovoljno istaknuti u dosadašnjim pisanjima o povijesti standardizacijskih procesa. Posebno su istaknuta dva pojedinca, senjski biskup Markantum de Dominis (1560.–1624.), slovenski humanist, znanstvenik i prosvjetitelj Žiga (Sigismundus) Zois von Edelstein (1747.–1819.) te književne i političke ideje ozaljskoga kruga unutar kojega su vodeću ulogu u 17. st. imali Zrinski i Frankopani.

S obzirom na poredbeni i povijesni pristup problematici knjiga *Jezik naš i/ili njihov Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa* autorice Anite Peti-Stantić pruža nov, iscrpan jezični i izvanjezični uvid u standardizacijske procese triju južnoslaven-

skih jezika. Autorica se studiozno i argumentirano upušta u analizu različitih procesa kroz koje su paralelno prolazili hrvatski te slovenski i srpski jezik pa će vjerojatno i jezikoslovci tih dvaju jezika iznijeti svoj osvrt na knjigu, tj. svoje slaganje ili neslaganje s autoričinim tvrdnjama i odabirom građe i korpusa.[4] Jednako tako, budući da je zamišljena kao vrsta priručnika s vježbama iz poredbene povijesti južnoslavenskih jezika, knjiga *Jezik naš i/ili njihov Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa* bit će vrijedna i korisna dopuna južnoslavističkoj literaturi namijenjena studentima, jezikoslovcima i povjesničarima unutar i izvan granica naše zemlje.

Goranka Blagus Bartolec

[4] Čega je svjesna i sama autorica, o čemu piše u poglavlju *Umjesto zaključka* (430–431).